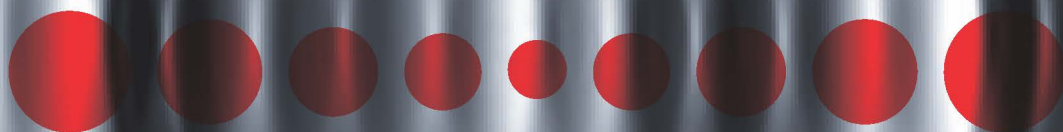

Język(i) w czasie i przestrzeni

pod redakcją
Piotra Stalmaszczyka

Język(i) w czasie i przestrzeni

Łódzkie Studia z Językoznawstwa Angielskiego i Ogólnego
Łódź Studies in English and General Linguistics

Redakcja Naukowa serii Łódzkie Studia z Językoznawstwa Angielskiego i Ogólnego
Łódź Studies in English and General Linguistics

Redaktor naczelny
Piotr Stalmaszczyk

Zastępcy redaktora naczelnego
Wiktor Pskit, Ryszard Rasiński

Redaktor językowy
Martin Hinton

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Język(i) w czasie i przestrzeni

pod redakcją

Piotra Stalmaszczyka

Piotr Stalmaszczyk – Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Instytut Anglistyki
Zakład Językoznawstwa Angielskiego i Ogólnego, 90-236 Łódź, ul. Pomorska 171/173

Rada Naukowa serii Łódzkie Studia z Językoznawstwa Angielskiego i Ogólnego /
Łódź Studies in English and General Linguistics

Redaktor naczelny

Piotr Stalmaszczyk

Zastępcy redaktora naczelnego

Wiktor Pskit, Ryszard Rasiński

Redaktor językowy

Martin Hinton

Recenzenci

Krystyna Waszakowa, Henryk Kardela

Redaktor inicjujący

Urszula Dzieciatkowska

Redaktor Wydawnictwa UŁ

Piotr Pietrych

Skład i łamanie

AGENT PR

Korekta techniczna

Anna Sońta

Projekt okładki

Barbara Grzejszczak

Dostosowanie okładki i stron tytułowych

Agencja Reklamowa efectoro.pl

© Copyright by Authors, Łódź 2021

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2021

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie 1. W.10078.20.0.K

Ark. wyd. 18,6; ark. druk. 19,5

ISBN 978-83-8220-544-2

e-ISBN 978-83-8220-545-9

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. 42 665 58 63

Spis treści

Piotr Stalmaszczyk: Wstęp	7
Barbara Lewandowska-Tomaszczyk: Współczesna komunikacja internetowa na tle komunikacji tradycyjnej	11
Katarzyna Burska: Język a emocje w komunikacji internetowej (na przykładzie komentarzy w serwisie YouTube)	35
Aleksandra Majdzińska-Koczorowicz: Język w przestrzeni multimedialnej. Przegląd zjawisk i literatury przedmiotu	71
Mikołaj Deckert: Język w przestrzeni ekranu: przekładowe nieoczywiste oczywistości	99
Małgorzata Świąćicka: Językowa i językowo-kulturowa przestrzeń miejska (na przykładzie Bydgoszczy)	115
Marta Pawlikowska: Hiszpania jako przestrzeń wielojęzyczna. Kontakty językowe	135
Alicja Witalisz: Ewolucja badań nad wynikami kontaktu językowego w czasie i przestrzeni: wybrane zagadnienia	159
Aleksandra Szczepańska, Aleksandra Poniewierska, Sławomir Wacewicz, Przemysław Żywicznyński: Badania nad ewolucją języka w drugiej dekadzie XXI wieku ...	187
Waldemar Czachur, Marta Wójcicka: Pamięć i pamiętanie w przestrzeni języka z perspektywy badań lingwistycznych	211
Jolanta Panasiuk: Uwięzione słowa – o języku w afazji	237

Spis treści

Piotr Stalmaszczyk: Język i językoznawstwo w przestrzeni paradygmatów	267
Natalia Lemann: Humanistyka a transgresja czasowa. Uwagi nie tylko na czas pandemii	289
Indeks terminów	307

Wstęp

Tematyce języka, czasu i przestrzeni poświęcono w literaturze polskiej i światowej bardzo dużo uwagi, zwłaszcza w ujęciu interdyscyplinarnym. Prace zebrane w niniejszym tomie wskazują na różne, nierzadko bardzo metaforyczne, pojmowanie czasu i przestrzeni. Przedstawiona tematyka ma charakter zarówno ogólny, jak i koncentruje się na badaniach interesujących zjawisk i jednostkowych przypadków, a rozważania teoretyczno-metodologiczne splatają się z analizami zagadnień bardziej praktycznych.

Poszczególne artykuły koncentrują się na wybranych aspektach użycia języka w przestrzeni internetowej i multimedialnej, a także w przestrzeni miejskiej i państwowej. Kolejne teksty analizują język w różnych perspektywach czasowych, związanych z ewolucją języka i kontaktami międzyjęzykowymi, a także badają relacje zachodzące pomiędzy językiem a pamięcią, przedstawiają uwarunkowania zmian zachodzących w procesie afazji, przyglądają się przestrzeni teoretycznej, w której uprawiane jest językoznawstwo, oraz proponują rozważania o charakterze ogólnohumanistycznym.

Cztery pierwsze teksty eksplorują tematykę języka i zachowań językowych w przestrzeni nowych mediów i szeroko pojętej przestrzeni multimedialnej. Tom otwiera artykuł Barbary Lewandowskiej-Tomaszczyk poświęcony dynamice dyskursu w przestrzeni internetowej, w którym autorka koncentruje się na prezentacji modeli interakcyjnych dyskursu w kontekstach rozwijających się odmian komunikacji internetowej. Następnie Katarzyna Burska omawia relacje zachodzące pomiędzy językiem a emocjami i wartościami w przestrzeni publicznej. Aleksandra Majdzińska-Koczorowicz poddaje analizie język w przestrzeni multimedialnej, a głównym celem artykułu jest ukazanie języka na tle innych systemów semiotycznych i próba prześledzenia jego funkcjonowania w różnych sytuacjach komunikacyjnych, łączących odmienne rodzaje znaków. Dla Mikołaja Deckerta analizowaną przestrzenią jest przestrzeń ekranu, a jego tekst poświęcony jest przekładom interlingwalnym, ze szczególnym uwzględnieniem przekładu audiowizualnego.

Dwa kolejne artykuły przyglądają się bardziej dosłownemu rozumieniu przestrzeni, na przykładzie miasta i państwa, jednocześnie ukazując bogactwo problematyki metodologiczno-teoretycznej. Małgorzata Świącicka przedstawia obraz językowej i językowo-kulturowej przestrzeni miejskiej na przykładzie Bydgoszczy, natomiast przedmiotem analizy Marty Pawlikowskiej są kontakty językowe w przestrzeni wielokulturowej i wielojęzycznej Hiszpanii.

Splot czasu i przestrzeni, bardzo różnie rozumiany, stanowi temat kolejnych artykułów. Alicja Witalisz przedstawia wybrane zagadnienia dotyczące ewolucji badań nad kontaktami językowymi (przy okazji omawia również współczesne korpusy językowe jako przykłady przestrzeni badawczej), natomiast zespół naukowców z UMK (Aleksandra Szczepańska, Aleksandra Poniewierska, Sławomir Wacewicz i Przemysław Żywiczyński) omawia współczesne badania nad ewolucją języka, rozumiane jako samodzielna i w pełni ukształtowana dyscyplina. Niejako przy okazji artykuł ten wskazuje na olbrzymie znacznie pracy zespołów badawczych.

Dla badań prowadzonych nad czasem (w ujęciu interdyscyplinarnym, ale i z perspektywy stricte lingwistycznej) ważnym obszarem jest pamięć i pamiętanie. Tekst Waldemara Czachura i Marty Wójcickiej przedstawia pamięć zbiorową i pamiętanie zbiorowe z perspektywy lingwistyki. Autorzy prezentują dane językowe na temat relacji zachodzących pomiędzy pamięcią, mową a pamiętaniem, a także role miejsca i czasu w procesie pamiętania.

Kolejne teksty przedstawiają język zamknięty w bardziej metaforycznie rozumianej przestrzeni. Jolanta Panasiuk podejmuje zagadnienie ‘uwięzionych słów’, czyli języka w afazji, a artykuł prezentuje główne kierunki interdyscyplinarnych badań nad afazją, ewolucję poglądów dotyczących relacji mózg – umysł – język oraz zmiany, jakie nastąpiły w interpretacji fenomenu afazji i we współczesnych badaniach afazjologicznych. W przedostatnim szkicu Piotr Stalmaszczyk omawia pojęcie paradygmatu i pokazuje jak definicje języka i językoznawstwa (ze szczególnym uwzględnieniem podejścia generatywnego) funkcjonują w metaforycznej przestrzeni różnych paradygmatów.

Tom zamyka tekst Natalii Lemann, poświęcony szeroko pojętej humanistyce ze szczególnym zwróceniem uwagi na jej moc transgresji czasowej; ponadto autorka wprowadza do rozważań kategorię „czułego humanisty”.

Czas przeżywanej od początku roku 2020 pandemii okazał się niełaskawy dla wielu wcześniej zapowiedzianych wydarzeń. Część z prezentowanych w niniejszym tomie tekstów miała być przedstawiona na planowanym w Uniwersytecie Łódzkim na kwiecień 2020 r. *Kongresie Humanistów Polskich* (w panelu „Język w czasie i przestrzeni”), część na kolejnym seminarium z cyklu „Metodologie językoznawstwa” (organizowanym przez Zakład Językoznawstwa Angielskiego i Ogólnego w Instytucie Anglistyki UŁ). Pandemia spowodowała zawieszenie

i odłożenie w czasie tego typu działalności, szczęśliwie możliwe okazało się wydanie artykułów skupionych tematycznie wokół języka, czasu i przestrzeni.

Natomiast teksty Mikołaja Deckerta i Natalii Lemann zostały wygłoszone, online, jako wykłady inauguracyjne na Wydziale Filologicznym UŁ w październiku 2020 r. (i dlatego zachowują one cechy charakterystyczne dla dynamiki wykładu).

Kryzys spowodowany pandemią zamknął pewne możliwości komunikacji i wymiany myśli, ale i otworzył nowe. Można wyrazić nadzieję, że również z tego kryzysu humanistyka wyjdzie umocniona.

Piotr Stalmaszczyk

Zakład Językoznawstwa Angielskiego i Ogólnego
Instytut Anglistyki UŁ

Współczesna komunikacja internetowa na tle komunikacji tradycyjnej

Barbara Lewandowska-Tomaszczyk

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie

1. Komunikacja tradycyjna

Niezmiennie od tysięcy lat ludzie wchodzili między sobą w interakcje i chcieli się porozumiewać. Najprostszą drogą komunikowania się są sposoby na migi, czyli takie, w których rozmówcy, którzy nie mają wspólnego systemu językowego, używają gestów. Bardziej złożonym sposobem komunikowania się jest porozumiewanie się przy pomocy języka naturalnego. Komunikacja mówiona datuje się od chwili powstania pierwszych prób porozumiewania się między ludźmi i biegnie równoległe z rozwojem człowieka jako gatunku biologicznego od ponad 500 tysięcy lat. Zastosowanie pisma symbolicznego około 4000 lat p.n.e. zrewolucjonizowało procesy komunikowania się, a wprowadzenie druku w XV w. w Europie na zawsze zmieniło obraz przekazywania informacji (Stewart 2013). Niniejsza praca wskazuje na podstawowe cechy dyskursu bezpośredniego *face-to-face* oraz rozwijające się we współczesnym świecie sposoby komunikowania się za pomocą nowych mediów w interakcji komputerowej.

W komunikacji bezpośredniej przesyłane komunikaty werbalne obudowane są szerokim kontekstem sytuacyjnym. Oprócz znaków i sygnałów bezpośrednich, takich jak przenoszone wielorakimi kanałami informacje dotyczące języka ciała, a więc gesty, mimika, odległość od rozmówcy z jednej strony oraz cechy prozodyczne języka – timbre głosu, głośność czy zróżnicowanie toniczne z drugiej – rozmówca postrzega cechy kulturowe, czyli wzorce zachowania i wypowiedzi, jak również ubiór, fryzurę, makijaż, a także świadomy jest kontekstu czasowego i miejsca interakcji. Wszystkie więc kody semiotyczne – kulturowy ogólny, kinetyczny czy proksemiczny – dopełniają znaczeniowo wypowiedź. Komunikat werbalny jest więc rozszyfrowywany przez rozmówcę poprzez umocowanie kontekstowe.

Komunikacja, oprócz przekazywania oraz zdobywania informacji, czyli funkcji *informacyjnej*¹, pełni również szereg innych funkcji, takich jak funkcja *fatyczna*, wskazana po raz pierwszy przez Bronisława Malinowskiego (1929), służąca podtrzymaniu relacji z odbiorcą, bardzo częsta w komunikacji internetowej funkcja *perswazyjna*, mająca na celu przekonanie rozmówcy do określonych treści, czy funkcja *emotywna*, której dotyczy wywołania i przeżywania określonych emocji oraz ściśle łącząca się z nią funkcja *ekspresywna* komunikacji. Funkcje te, łącznie z funkcjami: *estetyczną* i *metajęzykową*, które skupiają się na formie oraz znakach komunikacyjnych, czy rozpoznanymi później funkcjami, takimi jak stwarzająca akty realne funkcja *performatywna* czy służąca rozrywce funkcja *ludyczna*, były i nadal stanowią przedmiot badań ogromnej rzeszy językoznawców, także obecnie w odniesieniu do gier komputerowych (Purnamo, Santosa, Nababan, Kristina 2017). Wraz z pojawieniem się nowych środków komunikacji, technologii i technik użycia narzędzi komunikacyjnych wyłaniają się także nowe – lub zrekonstruowane – funkcje języka i dyskursu, takie jak szczególnie ważna w sieciach internetowych funkcja *autoprezentacji*, służąca kreowaniu i promowaniu wizerunku własnego lub osób, marek produktów, z którymi użytkownik się utożsamia.

W komunikacji mówionej zakłada się powszechnie obecność interakcyjnej *Zasady Współpracy* między rozmówcami oraz jej czterech szczegółowych maksym, sformułowanych przez Paula Grice'a (1975)². *Maksyma Jakości*, czyli zasada *prawdy*, postuluje przekazywanie w interakcji wiadomości prawdziwych, sprawdzonych i pewnych. *Maksyma Ilości* pociąga za sobą podawanie ilości informacji adekwatnej do celu i kontekstu rozmowy. *Maksyma Sposobu* postuluje unikanie wieloznaczności oraz przedstawianie informacji w sposób klarowny i zrozumiały dla rozmówcy, zaś *Maksyma Relewancji* wskazuje na tematyczne ograniczanie interakcji do kwestii i tematów istotnych dla celu i założeń rozmowy. Odbieganie od prawidłowości wyrażonych w maksymach ma związek, jak uznaje Grice, z częstymi zachowaniami interakcyjnymi, takimi jak używanie metafor czy ironii. Zasada Współpracy i maksymy są również przedmiotem rozszerzeń i modyfikacji,

¹ Funkcje języka, na które jako jeden z pierwszych zwrócił uwagę Karl Bühler (1934/1982), są od lat przedmiotem badań i obserwacji językoznawców (Jakobson 1960) i filozofów języka. Prymarna, informacyjna funkcja, nazywana także reprezentacyjną, ideacyjną, referencyjną, ostatnio także konceptualizacyjną, została wzbogacona o inne funkcje, do których się odnoszę w dalszych częściach artykułu.

² Pierwsze publiczne prezentacje swoich poglądów na znaczenie językowe w kontekście sytuacyjnym, które znalazły się później w publikacji z 1975 r., Grice przedstawił w dwóch wykładach („William James lectures”), zatytułowanych „Utterer's Meaning and Intentions” oraz „Utterer's Meaning, Sentence Meaning, and Word Meaning”, wygłoszonych w Uniwersytecie Harvarda w latach 1968 i 1969.

jak choćby o ważne dla naszych rozważań *Maksymy i Zasady Grzeczności*, którymi jako pierwsza zajęła się dość wcześnie Robin Lakoff (1973), dekadę później Geoffrey Leech (1983), dając szczegółowy zestaw sześciu maksym grzeczności. Zjawisko grzeczności uzyskało swoje wielostronne opracowanie w analizie zarówno uniwersalnych, jak również kulturowo profilowanych zjawisk grzeczności pozytywnej i negatywnej w pracy Brown i Levinsona z 1987 roku. Zasady kooperacji i grzeczności obecne są prymarnie w komunikacji bezpośredniej, pozwalającej na przekazywanie informacji wraz z ewentualnymi oznakami zaangażowania uczuciowego i emotywnego nadawcy, które mogą być wyrażane wprost, synchronicznie, czyli kontemporalnie, oraz spontanicznie. Ton głosu, prozodia wypowiedzi pozwala na pełniejsze zrozumienie i ocenę przekazu. W interakcji *face-to-face* występuje więc pełniejsza *autoprezentacja*, w której rozmówcy przekazują sobie, przy pomocy gestów, mimiki, stylu ubioru, odległości między sobą i zachowań, intencje oraz znaczenia. Interakcja medialna, w której nie widzimy się nawzajem, taka jak komentarze na forach internetowych, wpisy na blogach, posty na Instagramie czy filmiki na kanałach YouTube, albo przenosi punkt ciężkości na przekazywane materiały graficzne, albo też – w przypadku internetowej komunikacji pisanej – uzupełniana jest przez symbolikę, taką jak emotikony, gify, memy itd., które budują pełniejszy obraz zarówno nadawcy, jak i możliwego odbiorcy. Nowe media cyfrowe oraz interakcja medialna tam występująca są ściśle powiązane z *hybrydyzacją* cech komunikacyjnych wypowiedzi, z których najważniejsza jest zmiana roli nadawcy i odbiorcy, wykształcenie możliwości zerwania z tradycyjnymi podziałami stylów i gatunków tekstu, jak również możliwości konstruowania nowych *światów możliwych* w rzeczywistości wirtualnej.

2. Komunikacja internetowa

Wiek XX był świadkiem początków przewrotu technologicznego, który – od zaprojektowania pierwszego komputera w 1945 r. w Stanach Zjednoczonych poprzez bezprecedensowy rozwój informatyki do chwili obecnej – na zawsze zmienił sposoby komunikowania się między ludźmi (Koniczny 2005). Dostęp do komputera PC (Personal Computer) w warunkach domowych, powstanie systemów operacyjnych i interfejsów – także graficznych – dla indywidualnych użytkowników, dodawanie bardziej wydajnych podzespołów i wreszcie upowszechnienie w końcu lat 90. komputerów przenośnych – szczególnie laptopów – oraz budowa systemu sieci odnośników (hipertekst) zwanego *World Wide Web* (WWW lub W3), obsługiwanego przy pomocy przeglądarek internetowych, stworzyła podstawy

niezbędne do przygotowania nowych – internetowych – sposobów komunikowania się poprzez globalny system połączonych ze sobą sieci komputerowych.

Na ilustracji 1 prezentujemy wzrastającą liczbę użytkowników największych portali internetowych i odwiedzin na poszczególnych witrynach. Dziś przoduje w tym rankingu wyszukiwarka Google, z 81 miliardami wizyt miesięcznie. Jak wylicza businessfibre.co.uk, gdy uwzględnić liczbę wszystkich ludzi dziś żyjących na świecie, oznacza to, że na każdego człowieka przypada około 10 wizyt miesięcznie.

DATE RANGE	TOP RANKING WEBSITE	HIGHEST NUMBER OF MONTHLY VISITS
Jan 1993 – Jun 2000	AOL	405,000,000
Jul 2000 – May 2006	Yahoo	5,500,000,000
Jun 2006 – Jul 2008	Google	8,300,000,000
Aug 2008 – Jun 2010	Yahoo	11,600,000,000
Jul 2010 – current	Google	81,000,000,000

Even as far back as 1993 AOL was getting over 20 million monthly visits. Which was equivalent to just over 7.5% of the US population in 193 of 260 million.

Fast forward to 2020, and Google gets 81 billion monthly visits or the equivalent of around 10 visits a month from every person in the whole world.

II. 1. Liczba użytkowników największych portali internetowych

Źródło: <https://businessfibre.co.uk/most-popular-websites-video/> (dostęp 20.10.2020)

Oprócz najczęstszego obecnie porozumiewania się pocztą e-mailową, komunikacja odbywa się przy pomocy wielkich serwisów i portali internetowych, w których, jak podaje dreamgrow.com, prym wiodą: Facebook (2,2 miliarda aktywnych użytkowników miesięcznie) oraz YouTube (1,8 miliarda użytkowników).

Upowszechnienie komputerów i internetu oznacza nie tylko rozwój nowych mediów, ale też transformację mediów tradycyjnych, radia i telewizji, powstają

także programy radiowe i telewizyjne funkcjonujące wyłącznie na platformach internetowych np. utworzone ostatnio Radio Nowy Świat (<https://nowywiat.online/>, dostęp 20.10.2020). Ważnym zjawiskiem jest także wzrastająca popularność e-booków i audiobooków, oferujących klasyczne, ale także nowe, teksty literackie do czytania lub słuchania.

3. Nowa postać komunikowania się

W świecie cyfrowym zmienia się miejsce i rola autora i odbiorcy oraz relacje między nimi. W erze komputerów osobistych i smartfonów publiczność nie stanowi grupy zebranych w jednym miejscu odbiorców, lecz jest rozproszona i zindywidualizowana, zaś radio i telewizja w internecie przestają pełnić rolę środków *masowego* przekazu. Ten proces indywidualizacji odbiorcy i metamorfoza w kierunku od-masowienia segmentów masowego audytorium zbiega się z obserwowanym obecnie trendem przeciwnym – umasowieniem rozrywki w obrębie gier komputerowych oraz zastosowaniem internetu w edukacji.

Wobec prototypowej interakcji bezpośredniej *jeden-na-jeden* oraz tradycyjnie masowego przekazu *jeden-do-wielu*, jak to ma miejsce w recepcji literatury czy tradycyjnego radia, komunikacja internetowa rozwija raczej schemat *wielu-do-wielu*, taki, jaki jest obecny w komentarzach w sieciach społecznościowych, blogach, czatach czy grach w sieci angażujących wielu uczestników (*massively multiplayer online gaming*). Schemat wielu-do-wielu odzwierciedla masową cyfrową *interkonektywność* (Lewandowska-Tomaszczyk 2013) w każdej z tych form porozumiewania się.

W przykładzie komunikacji (il. 2) główny autor (JKM³) odpowiada na komentarze, których autorzy prowadzą także rozmowy między sobą (grubsze linie na schemacie oznaczają wyższą częstotliwość wymiany komentarzy, a więc wyższą ich interkonektywność).

³ Fragment dyskusji na blogu Janusza Korwin-Mikkego <https://korwin-mikke.pl/kategoria/jkm/> (dostęp 4.02.2012).